

Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Hyttarbetarkasern i Laxsjön

Hyttarbetarkasernen i Laxsjön uppfördes 1833 i murad slagg från den närliggande hyttan enligt den Geislerska metoden. På gården finns också en mindre byggnad som fungerade som övernattningsbostad för smeder. Hyttarbetarbostaden och tillhörande mindre byggnad förklarades som byggnadsminne 1991.

Beskrivning

Historik

Laxsjögården är en hyttarbetarbostad murad i slagg uppförd 1833. Den ligger i anslutning till Laxsjö hytta. På gården bodde sammanlagt åtta arbetarfamiljer i sex lägenheter. I byggnadsminnet ingår också en mindre slaggstensbyggnad som ursprungligen tjänstgjorde som övernattningsbostad för smederna på bruket.

Laxsjö hytta omnämns första gången i skriftligt källmaterial 1579. En bergsmanshytta med nio delägare anlades vid Laxsjön 1626. Mot slutet av 1600-talet gick hyttan hårdare tider till mötes. Det blev svårt att hålla hyttan i gång då man led brist på kol. Skogarna runt omkring ägdes av Stora Kopparbergs Bergslags AB och skogen reserverades för Falu gruvans behov. Delägarnas egna skogar räckte inte till att hålla hyttan med kol. År 1737 stadgades att blåsningsstiden ej fick överstiga åtta veckor per år. Hyttan övergick i enskild ägo mot slutet av 1700-talet och år 1824 såldes Laxsjö masugn till Forsbacka och Limå bruksägare. År 1854 köptes sedan Limåverken av Bergslaget, hälften av Laxsjö hytta kom då i Bergslagets ägo. Driften vid Laxsjö hytta nedlades 1877 och därefter har man ägnat sig åt skogsbruk.

Figur 1. Byggnaden sedd från öst. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Hyttarbetarkasernens byggnadsteknik med byggnadsmaterial av masungsslagg anknyter till den så kallade Geislerska metoden. Denna metod innebar att slaggbitar i lämplig storlek plockades direkt från varpen. Med hjälp av vanligt kalkbruk murades väggarna i förband. Slaggstyckenas håligheter och ojämnheter gjorde att styckena fäste i varandra och bidrog till hållfastheten.

Till skillnad från andra slaggbyggnadstekniker som utvecklades och användes i Sverige mellan omkring 1750–1900 efter förebild från England och Tyskland, innebar Geislers metod inget brott mot den hävdvunna stenbyggnadskonsten såsom den fortlevt i Sverige sedan medeltiden. Slaggen ersatte tegel och natursten i en för övrigt oförändrad byggnadstradition. De andra slaggbyggnadsteknikerna byggde på olika former av gjutning, historiskt inte okänd, men ny för vårt land. Den främsta orsaken till att slagg användes som byggnadsmaterial var behovet av mer brandsäkra hus. Tegel var dyrt och innebar långa transporter. I Bergslagens bruksorter låg därför alternativet i det lokala byggnadsmaterial som de stora slagghusvarparna erbjöd.

I alla de olika metoderna för slagghusbyggande som förekom rekommenderades att putsa murarna. Avsikten var dels att skydda murarna mot vittring, men putsen var också den gängse normen som ytbehandling. Kapten Mekanikus Olof Forsgren som var disponent vid Grängshammars bruk förnyade mellan åren 1882–1850 större delen av bebyggelsen vid detta bruk. Den särprägel som dessa byggnader kom att få berodde på att Forsgren i strid med tidens estetiska ideal lät slaggen som byggnadsmaterial erhålla ett egenvärde genom att byggnaderna lämnades oputsade. Att använda slaggens dekorativa effekt på detta sätt rönt uppmärksamhet bland bruksägarna. Hyttarbetarbostaden i Laxsjön finner sin förebild i det arkitektoniska nytänkande som Forsgren introducerade.

Uppförandet av slagghusen förutsatte vidare en välutvecklad och manstark arbetsorganisation. Det var därför ingen tillfällighet att det blev på bruken som de största och mest imponerande slaggstensbyggnaderna kom till.

Miljö

Figur 2. Byggnadens läge på en höjd över sjön. . Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Hyttområdet är avskild beläget i skogen på gränsen mellan Grangärde och Stora Tuna socknar. Av hyttens byggnader återstår endast ett område med ruiner med bland annat slaggpelare från ett cirka 70 meter långt kolhus, dammar och rester av ett kanalsystem. Hyttarbetarkasernen ligger på andra sidan vägen från kolhusruinen. Under tiden för hyttens verksamhet i Laxsjö fanns även en herrgårdsliknande förvaltarbostad, ett stort lantbruk, arrendegårdar, bruksbod, kvarn och torpställen.

Figur 3. De resterande slaggpelarna från kolhuset som tidigare stått på platsen. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnad

Ursprungligen inrymde hyttarbetarkasernen sex lägenheter om ett rum och kök, ett spisrum och ett hyttkontor fördelat på fyra lägenheter i varje plan. Dessutom fanns på varje plan en gemensam hall med trappa mellan våningsplanen. I varje lägenhet fanns öppna eldstäder.

Figur 4. Södra långsidan mot vattnet. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Hyttarbetarbostaden i två våningar har sadeltak. Huset mäter cirka 20 x 11 meter. Förstukvist och taktegel har sannolikt tillkommit senare. Huset tillhör de få byggnader som murades av obearbetad slagg och sedan lämnades med oputsade fasader. Ett kännetecken för den hustypen är murarnas skiftningar i slaggens färger och ytans oregelbundna struktur. Huset är såväl exteriört som interiört välbevarat.

Den mindre slaggstensbyggnaden har ett tillbyggt ekonomiutrymme av trä. Slaggstenen är av slaggtegeltyp och oputsad.

Det under 1800-talet uppförda grannhuset inrymde tjänstemannabostäder. Detta hus är gjutet av slagg och har genomgått omfattande inre och yttre förändringar sedan byggnadstiden. Det ingår inte i byggnadsminnet, men är beläget inom byggnadsminnets skyddsområde.

Figur 5. Östra gaveln med lunettfönster. Notera de putsade partierna i fasaden. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnet

Hyttarbetarbostaden vid Laxsjö hytta har ett stort kulturhistoriskt värde som representant för en regional byggnadstradition i Västerbergslagen. Byggnaden och byggnadstekniken är fast knuten till den betydande verksamhet som bruken i Bergslagen bedrev. Byggnaden är i sig också såväl byggnadstekniskt som funktionellt, ett uttryck för den sociala organisation som brukssamhället gav upphov till. Med hänsyn till ovanstående är en byggnadsminnesförklaring motiverad utifrån den anda som kulturminneslagens 3 kapitel föreskriver.

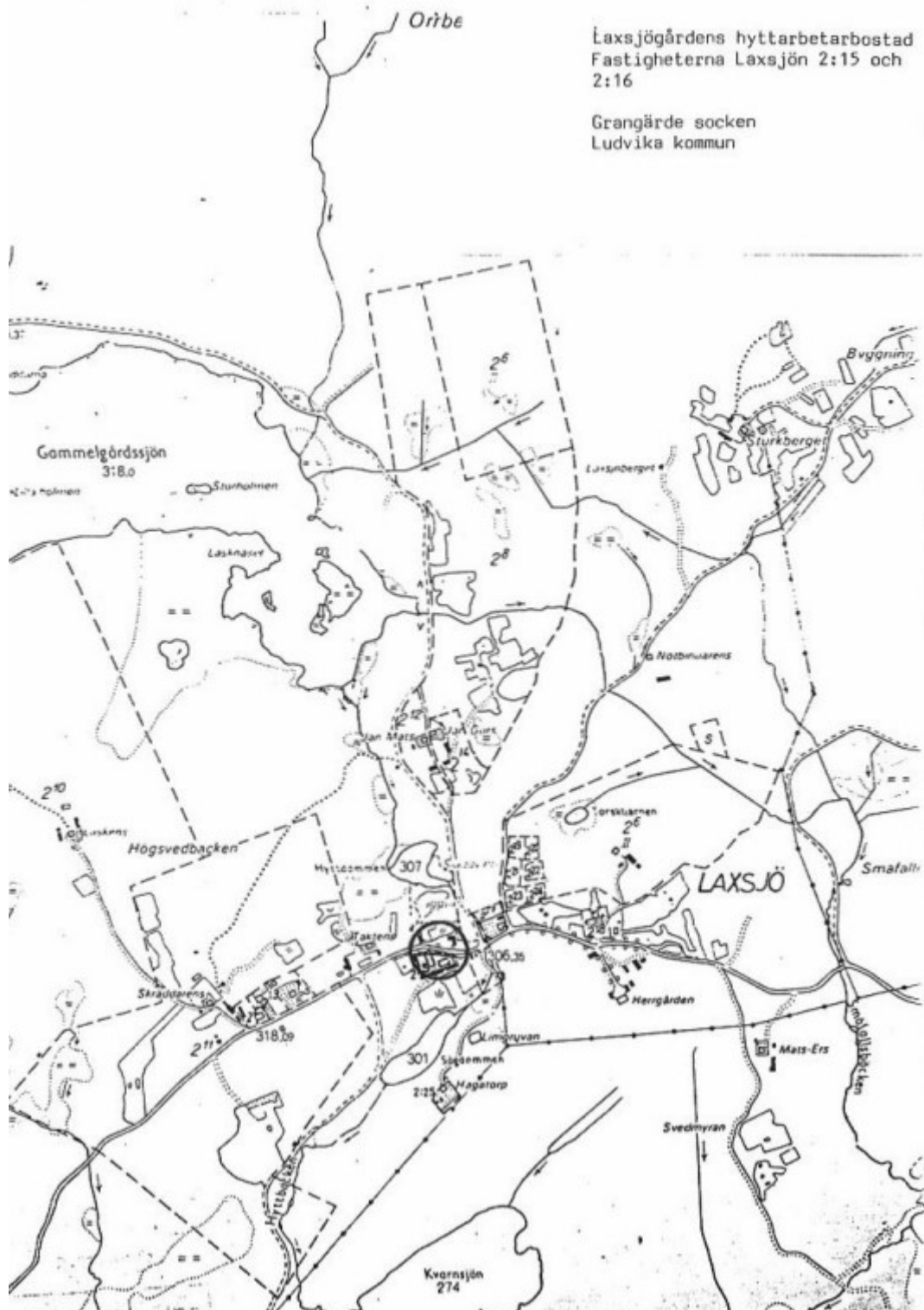
Skyddsbestämmelser

1. Hyttarbetarbostaden och tillhörande mindre byggnad på fastigheten Laxsjön 2:16, som markerats på bifogad situationsplan, får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I hyttarbetarbostadens inre får inte göras ingrepp i stomme, rumsindelning eller fasta originalinstallationer.
3. Hyttarbetarbostaden med tillhörande mindre byggnad skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
4. Till byggnaderna hör ett område, som markerats på bifogad situationsplan. Detta skall hållas i sådant skick att det är förenligt med byggnadernas karaktär och utseende. Grannbyggnaden inom skyddsområdet skall hållas i sådant skick att det inte stör byggnadsminnet.

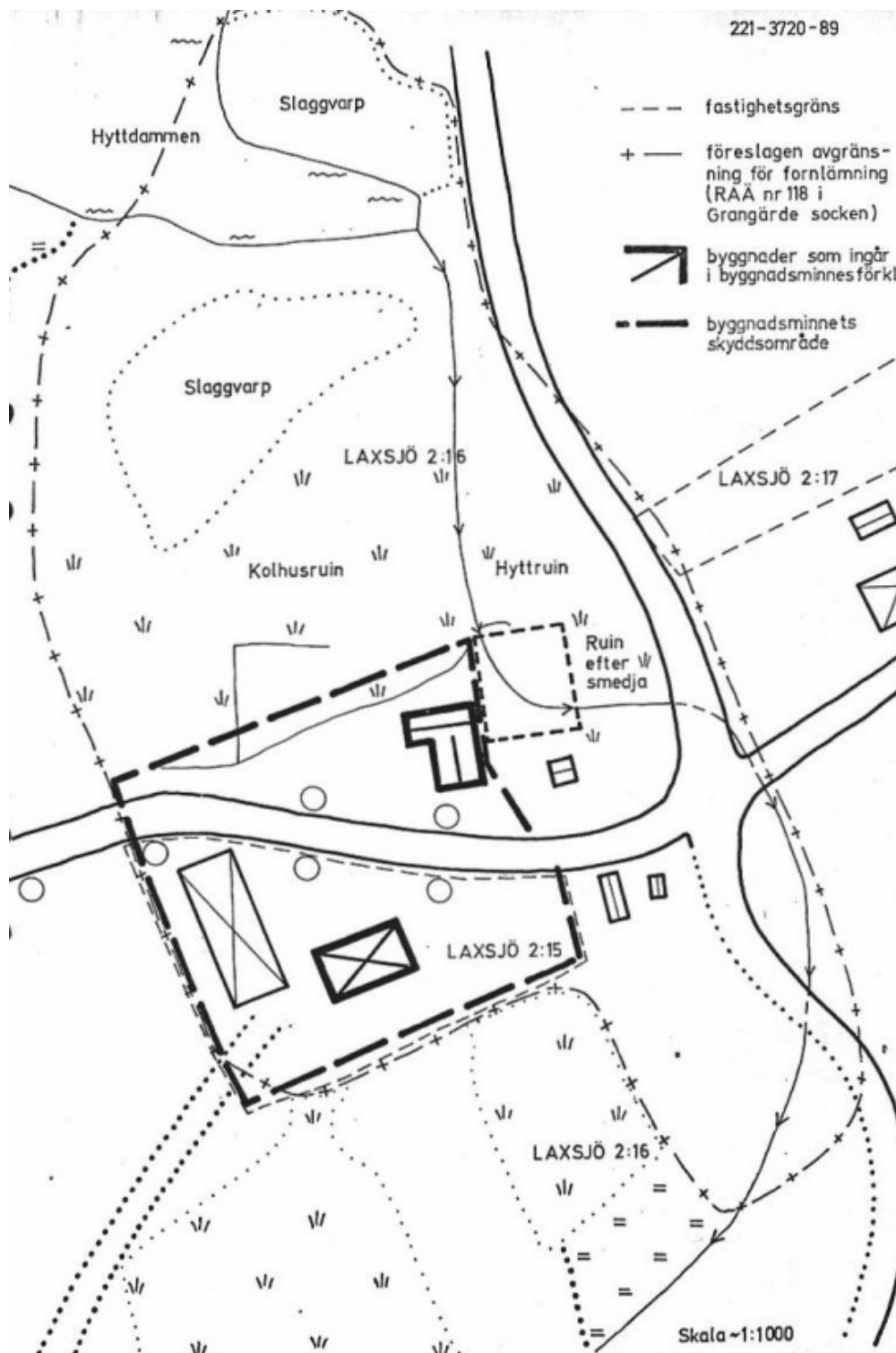
Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om underhållet av byggnaden och vården av det omkringliggande området.

Om särskilda skäl finns får länsstyrelsen enligt kulturminneslagens 3 kap 14§ lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

221-3720-89

Figur 6. Karta över Laxsjö, byggnadsminnet inringat. Ur beslut 1991.02.01.

Figur 7. Byggnadsminnets skyddsområde markerat med svart streckad linje. Ur beslut 1991.02.01.

Administrativa fakta

Kommun: Ludvika

Fastighetsbeteckning: Laxsjön 2:15, 2:16

Byggnadsminnesförklaring: 1991.02.01

Tillgänglighet: Privatägt. Kan upplevas på håll.

[Byggnadsminnesförklaring Hyttarbetarkasern i Laxsjön beslut 1991.02.01](#)
[Hyttarbetarkasern i Laxsjön i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)